

УДК 378.147:811.112.2

ОСОБЛИВОСТІ ВІДБОРУ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ У КОМУНІКАТИВНОМУ ВСТУПНОМУ КОРЕКТИВНОМУ КУРСІ (ВКК)

Гутник В.М.

У статті визначено зміст комунікативного ВКК та критерії відбору навчального матеріалу для вищезазначеного курсу. Описано також процедуру відбору навчального матеріалу для комунікативного ВКК та проаналізовано особливості реалізації відібраного матеріалу у тематичному, комунікативному та мовному мінімумах.

Ключові слова: комунікативний ВКК, зміст вступного корективного курсу, тематичний мінімум, комунікативний мінімум, мовний мінімум, відбір навчального матеріалу, критерії відбору навчального матеріалу.

В статье определено содержание коммуникативного ВКК и критерии отбора учебного материала для вышеназванного курса. Описана также процедура отбора учебного материала для коммуникативного ВКК и проанализированы особенности реализации отобранного материала в тематическом, коммуникативном и языковом минимумах.

Ключевые слова: коммуникативный ВКК, содержание вводного коррективного курса, тематический минимум, коммуникативный минимум, языковой минимум, отбор учебного материала, критерии отбора учебного материала.

The article defines the content of the ICCC and determines the criteria for selecting appropriate study material for the course. It also describes the selection procedure and analyzes specific ways of using the selected material in the required minimum of thematic, communicative and language units.

Key words: Introductory Corrective Communicative Course (ICCC), content of the ICCC, required minimum of thematic, communicative and language units, selection of study material, criteria for selecting study material.

Постановка проблеми. Комунікативний ВКК, проведення якого ми вважаємо доцільним та необхідним на початковому ступені навчання та вивчення ІМ, має на меті формування іншомовної комунікативної компетенції з акцентом на її важливу складову – фонетичну та інші мовні компетенції. З метою укладання такого курсу ми насамперед визначаємо його **зміст**. Слід зауважити, що зміст ВКК значною мірою обумовлюють мета курсу, його характер (комплексний, інтегрований, комунікативний), професійна спрямованість та націленість на формування навчальної автономії. З огляду на обмеженість часу, який передбачено для проведення ВКК, а саме 80–90 годин (середнє арифметичне від кількості годин для проведення ВКК у ВНЗ України), при визначенні змісту такого курсу ми керуємось насамперед **принципом мінімізації**. Згідно з цим принципом передбачається відбір мінімумів мовного та мовленнєвого матеріалу, які, з одного боку, відповідають цілям та завданням навчання з урахуванням етапу та профілю, а з

іншого боку, є відносно замкнутою функціональною системою і адекватно відображають структуру мови в цілому.

Аналіз останніх досліджень. При визначенні змісту ВКК ми спирались на умовний поділ змісту навчання на **зміст предмета** навчання / предметний аспект та **зміст процесу** навчання / процесуальний аспект, який досліджувався у роботах І.Л.Бім [1, с. 180], Н.Ф.Бориско [2, с. 39], Н.Д.Гальскової та Н.І.Гез [4, с. 124].

Без вирішення проблеми відбору навчального матеріалу раціональність навчання стає безпредметною [7, с. 69]. Ми поділяємо думку М.В.Ляховицького і з метою відбору навчального матеріалу ми звертаємось, насамперед, до **змісту предмета** навчання. Він реалізується у відповідних мінімумах, які детально описала Н.Ф.Бориско [2, с. 39]: **тематичному**, що включає комплексні теми, підтеми, проблемні питання, тексти в різних способах реалізації; **комунікативному**, до якого входять сфери спілкування, ситуації, типові ситуації, ролі,

вербалізовані комунікативні наміри; а також у мовному мінімумі, який складається із фонетичного, граматичного та лексичного мінімумів.

Метою нашої статті є визначення змісту комунікативного ВКК та критеріїв відбору навчального матеріалу для названого курсу, а також аналіз особливостей реалізації відбраного матеріалу у тематичному, комунікативному та мовному мінімумі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Такі методичні процедури, як *відбір* та *організація* матеріалу, на думку І.Л.Бім [1, с. 180], можна застосовувати до кожного із компонентів змісту навчання. Звернемось насамперед до **тематичного мінімуму**.

Тематична організація навчального матеріалу на 1 курсі мовного ВНЗ передбачає опрацювання за Типовою програмою [9, с. 50–64] таких **тем**, як “Знайомство”, “Навчання”, “Відпочинок”, “Сім’я”, “Хобі” тощо. Особистісно орієнтована тематика сприяє формуванню інтересу, а разом з тим і мотивації до навчання, що дає змогу першокурсникам швидше адаптуватись до нових умов навчання в ВНЗ. Наявність подібних тем у програмі для загальноосвітніх навчальних закладів дає можливість повторити та систематизувати у фонетичному курсі вивчений у школі лексичний матеріал і таким чином зняти лексичні труднощі як додаткові, оскільки фонетична домінанта цього курсу сама по собі ускладнює роботу студента над мовою на початковому ступені її вивчення.

Як компоненти змісту предмета навчання ми відбираємо наступні: “Знайомство”, “Навчання”, “Сім’я”, “Житло”, “Повсякдення”, “Хобі та інтереси”, “Дозвілля”, “Розпорядок дня”, “Харчування”, “Покупки”. З огляду на обмеженість часу визначеного для проведення ВКК вважаємо доцільним мінімізувати обсяг тем, виокремивши для цього *підтеми*: “Чи тісний насправді світ?”, “Чи легко тобі навчатись?”, “Ти також встаєш рано?”, “Вільний час тільки на вихідних?”, “Скільки коштує хобі?”, “Яблуко від яблуні недалеко падає?”, “Як виглядає будинок твоєї мрії?”, “Як ти допомагаєш вдома?”, “Чи правильно ти харчуєшся?”, “Ти робиш покупки залюбки?”. Назва кожної підтеми сформульована у формі запитання, що мотивує студента сприймати її як адресовану особисто. Тим самим адресне звернення забезпечує зацікавленість студента і готовність спілкуватись на задану тему. До тематичного мінімуму ми включаємо також **проблемне питання**: “Що спричинює виникнення іншомовного акценту?”, сформульоване дійовими особами курсу – студентами Київського національного лінгвістичного університету та Вищої педагогічної школи міста Швєбіш Гмюнд (ФРН) вже на першому занятті і адресоване студентам, які залучаються до вирішення зазначеної проблеми у ВКК. Запропонована тематика, з одного боку, відповідає реальним інтересам та можливостям студентів, їх потребам, з іншого, є для студентів особистісно значущою, завдяки чому створюються умови для прояву творчої активності та самостійності.

Наступним компонентом комунікативного ВКК є **текстовий матеріал**, який слугує для подачі нового фонетичного та систематизації і повторення вивченого у загальноосвітній школі лексичного та

граматичного матеріалу, а також для формування компетенцій у читанні та аудіюванні. Найважливішим критерієм відбору як текстів для читання, так і аудіювання прийнято вважати **аутентичність**. В методиці викладання ІМ розрізняють аутентичні – ті, які носії мови продукують для таких же носіїв; умовно-аутентичні – ті, що носії мови створюють у навчальних цілях для іноземців; неаутентичні тексти створюються людьми, для яких дана мова не є рідною. До змісту комунікативного ВКК ми включаємо умовно-аутентичні тексти, оскільки вони були укладені носієм мови, викладачем німецької мови Ангелікою Тесмер (ФРН) з урахуванням вимог до тематичного, комунікативного та мовного мінімумів. Наступним критерієм відбору аудіотекстів ми вважаємо критерій **доступності**. Ми визначаємо цей критерій як комплексний, оскільки він стосується таких характеристик аудіотексту, як *зміст, мовне оформлення, темп мовлення та тривалість звучання*. Зміст відібраних текстів узгоджується з темами, визначеними Типовою програмою. Доступність у плані мовного оформлення стосується лексичного, граматичного та фонетичного аспектів. Аудіотексти мають бути зразками німецької літературної мови, вони не повинні містити діалектно забарвлених лексичних одиниць і граматичних структур.

Є очевидним, що більш швидкий темп мовлення у німецькій мові, ніж в російській і в спорідненій їй українській, зумовлює труднощі при аудіюванні. До того ж на початковому ступені навчання та вивчення ІМ внутрішнє мовлення, а разом з тим і осмислення почутого відстає від звукового сприйняття внаслідок недостатньої мовної практики. Ці аргументи спонукають нас відібрати до комунікативного ВКК аудіотексти з темпом мовлення не більше ніж 225 складів на хвилину, що відповідає середньому темпу німецького мовлення згідно з дослідженням М.П.Дворжецької [5, с. 25].

Ми також беремо до уваги тривалість звучання аудіотекстів. Поділяємо думку Н.В.Єлухіної, Є.В.Мусніцької, О.В.Кміть, які вважають, що тривалість звучання аудіотексту для студента початкового ступеня вивчення ІМ має складати 1–2 хвилини.

При відборі текстів для читання ми спираємось на критерії, запропоновані Г.Є.Борецькою [8, с. 20]. Це насамперед **тематична віднесеність** тексту. До комунікативного ВКК ми відбираємо тексти, що узгоджуються з тематикою Типової програми. **Відповідність змісту текстів віковим особливостям та інтересам студентів** реалізується у відібраних текстах завдяки тематиці, підтемам, типовим ситуаціям та проблемам, які, в свою чергу, входять до комунікативного мінімуму. **Соціокультурний потенціал** текстів для читання формується на основі порівняння сфер спілкування українських та німецьких студентів, чому сприяє визначеність особистісних та соціальних ролей. Наступним критерієм відбору текстів для читання ми вважаємо **наявність різних форм мовлення**: діалогічного та монологічного. До комунікативного ВКК ми включаємо короткі діалоги, такі як “Minimale Dialoge” von F.Моп, діалоги між Катєю Коваленко та її подружжю Светою, між пасажирками в транспорті та розмови по телефону. Монологічне мовлення представлено **різними типами текстів**, що функціонують у ситуаціях

реального спілкування: розповідями, віршами, піснями Уве Кінда, скоромовками, граматичними та фонетичними правилами (Das kann ich selbst!), порадами студентам (Tipps).

Розглянемо **комунікативний мінімум** та його компоненти. Перший компонент – **сфери спілкування** – визначені у Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти. До них належать *особиста, публічна, професійна освітня сфери* [6, с. 45]. Із чотирьох перелічених ми відносимо до змісту комунікативного ВКК насамперед *особисту сферу* або ж сферу особистих інтересів, в якій суб'єкт живе як приватна особа. Оскільки головні дійові особи ВКК – Катя, Берт та Франциска – студенти, тобто вони беруть участь в організованому навчальному процесі, *освітню сферу* спілкування ми також включаємо до комунікативного мінімуму. Особиста та освітня сфери спілкування у дійових осіб курсу тісно переплітаються із *професійною*, адже Катя, Берт та Франциска обрали професію вчителя німецької мови. Це, у свою чергу, забезпечує професійну спрямованість усього ВКК.

Як компонент до комунікативного мінімуму входять **типові ситуації**. При їх відборі ми маємо враховувати ситуативний характер мовлення, а саме: хто говорить, з якою метою, кому, за яких обставин, який передбачається результат спілкування. Виходячи з цього, ми відбираємо для комунікативного ВКК такі ситуації спілкування:

- студентка Вищої педагогічної школи міста Швєбіш Гмюнд (ФРН) Франциска Фішер знайомиться по скайпу зі студенткою першого курсу КНЛУ Катєю Коваленко, прочитавши на форумі deutsch-als-fremdsprache.de її повідомлення;

- студент Вищої педагогічної школи міста Швєбіш Гмюнд (ФРН) Берт Реттер дає поради Каті Коваленко стосовно організації самостійної роботи над німецькою мовою;

- Катя Коваленко та Франциска Фішер розповідають одна одній по скайпу про свої сім'ї та родичів;

- Катя Коваленко та Берт Реттер розповідають один одному по скайпу про будинок, в якому вони мріють жити;

- Франциска розпитує Катю по скайпу про її розпорядок дня;

- після гри "Квест" Катя розповідає Францисці по скайпу про це захоплення та інші хобі;

- Берт розпитує Катю по скайпу, як вона проводить свій вільний час;

- Берт і Катя розповідають один одному по скайпу, як вони допомагають батькам по господарству;

- Катя та Франциска розповідають одна одній по скайпу, як вони харчуються;

- Катя та Франциска розповідають одна одній по скайпу, як вони роблять покупки.

Наступний компонент змісту комунікативного мінімуму – **соціальні ролі**. Студентка-першокурсниця факультету німецької мови КНЛУ Катя Коваленко, студентка 1-го семестру Вищої педагогічної школи у місті Швєбіш Гмюнд (ФРН) Франциска Фішер та студент 7-го семестру тієї ж педагогічної вищої школи Берт Реттер знайомляться в мережі інтернету. Оскільки комп'ютер є у наш час загально-визнаним засобом не тільки спілкування, а й

навчання, разом з тим найактуальнішим "аспектом" у житті сучасної молоді, ми обрали програму "Скайп" для створення єдиної сюжетної лінії. Завдяки скайпу знайомляться і спілкуються дійові особи ВКК: студентка з України та студенти з Німеччини. Окрім соціальних, студенти виконують також **особистісні ролі**. Катя Коваленко виконує роль першокурсниці, яка захоплюється вивченням іноземних мов, зокрема німецької. Вона цікавиться усім, що пов'язано з німецькою мовою. Завдяки цьому вона знайомиться з німецькими студентами – майбутніми вчителями німецької мови. Берт Реттер та Франциска Фішер виконують ролі "вчителів", наставників, радників, які з задоволенням пояснюють Каті будь-який мовний матеріал, вони навчаються навчати інших. Ці ролі забезпечують професійну спрямованість комунікативного ВКК.

Спираючись на Типову програму [9, с. 51–64], ми відбираємо до комунікативного мінімуму наступний компонент – **вербалізовані комунікативні наміри**. Відповідно до відібраної тематики та ситуації студенти мають навчитись:

- вітати один одного та відповідати на привітання, представлятись та реагувати на представлення інших осіб, прощатись та реагувати на прощальні репліки співрозмовника;

- розповідати про університет та факультет, порівнювати, оцінювати, називати навчальні дисципліни, тлумачити розклад занять;

- інформувати про сім'ю та її членів, називати членів сім'ї, описувати їх та характеризувати, порівнювати, оцінювати позитивно та негативно;

- описувати будинок зовні, називати внутрішні помешкання та описувати їх, називати меблі, робити пропозиції щодо обладнання помешкань;

- повідомити про свій розпорядок дня, похвалити та піддати критиці, просити та давати поради, говорити про переваги та недоліки;

- розповідати про хобі та інтереси, запитувати співрозмовника про його хобі та інтереси, говорити про недоліки та переваги, обґрунтовувати;

- розповідати про вільний час, висловлювати наміри та побажання, робити та приймати пропозиції, запрошувати та реагувати на запрошення інших;

- розповідати про домашнє господарство, повідомляти про обов'язки по господарству, оцінювати, хвалити та критикувати;

- називати прийоми їжі, характеризувати смакові уподобання, називати страви, називати продукти харчування, порівнювати, рекомендувати;

- називати товари щоденного вжитку, називати магазини, повідомляти про покупки, висловлювати побажання, рекомендувати та відрадити.

Перелічені вище вербалізовані комунікативні наміри ми включаємо до змісту комунікативного ВКК.

Визначивши тематичний та комунікативний мінімуми, розглянемо **мовний**, який, у свою чергу, складається із **лексичного, граматичного та фонетичного**.

З огляду на те, що ВКК ускладнюється наявністю фонетичного матеріалу, який для першокурсників є новим, в основу **лексичного** мінімуму, що входить

як компонент до змісту предмета навчання, покладено шкільний мінімум. Проте слід зазначити, що ми передбачаємо розширення лексичного запасу студентів за рахунок опрацювання нової для них теми – “Навчання у ВНЗ”. Нові лексичні одиниці до цієї теми відібрано за критеріями *комунікативної потреби* (для активного вокабуляра) та *фонетичної доцільності* (для пасивного).

З метою запобігання виникненню граматичних труднощів до *граматичного* мінімуму також включено лише той матеріал, що вивчався у середній школі. Його обсяг скорочено згідно з критерієм *комунікативної потреби*.

При відборі *фонетичного* матеріалу для комунікативного ВКК ми визначаємо **фонетичний мінімум**, який одночасно є і “максимумом” [3, с. 113], оскільки всі інтонаційні моделі, звуки та звукосполучення представлені вже на першому занятті з ІМ на відміну від граматики чи лексики, де новий матеріал подається поступово, що забезпечує поступове наростання труднощів. Ми вважаємо, що всі фонетичні феномени повинні інтенсивно опрацьовуватись вже на початковому ступені навчання та вивчення ІМ, а саме у ВКК. Об'єктами відбору до фонетичного мінімуму ми вважаємо звуковий матеріал, тобто одиниці сегментного рівня, інтонаційний матеріал – одиниці супraseгментного рівня та теоретичний, засвоєння якого забезпечує набуття ФЗ.

Помилки у коартикуляції звуків, нездатність до диференціації довгих та коротких голосних, відсутність твердого доступу перед голосним на початку слова чи складу типовими фонетичними відхиленнями від нормативної реалізації одиниць сегментного складу зумовлює необхідність включити до фонетичного мінімуму такі одиниці сегментного рівня, як *фонематаї алофони, звуки, звукосполучення*. Відхилення від норми на просодичному рівні погіршують зрозумілість мовлення більшою мірою, ніж відхилення у реалізації одиниць сегментного складу. До того ж не слід забувати, що за допомогою інтонації можна змінити зміст сказаного. Це зумовлює необхідність включити до фонетичного мінімуму *інтонаційні моделі* з низхідною – А, А2, та висхідною мелодикою – В, В2, як у нейтральному мовленні, так і в емоційному. *Ритм* мовлення у більшості ВКК залишається поза увагою авторів, проте саме його вважають основою для формування фонетичних, лексичних та граматичних навичок ІМ. Некоректна реалізація моделей ритму може стати бар'єром, що знижує зрозумілість мовлення або унеможливує його адекватне сприйняття. З огляду на це вважаємо доцільним ввести до змісту комунікативного ВКК основні моделі ритму, що були визначені У.Хіршфельд, К.Райнке та Е.Штоком [10, с. 29–35].

При відборі *теоретичного матеріалу*, засвоєння якого має забезпечити набуття студентами фонетичних знань, ми звертаємось до фонетичного мінімуму, визначеного Типовою програмою для І курсу [9, с. 68–69]. Це дає нам право взяти його за основу. Варто зазначити, що програмний фонетичний мінімум розрахований на більш тривалий період, тобто студенти мають оволодіти ним впродовж першого року навчання та вивчення ІМ.

З огляду на те, що тривалість ВКК у ВНЗ України складає в середньому 80–90 годин, існує потреба і одночасно необхідність мінімізації визначеного Типовою програмою фонетичного мінімуму. Другий чинник, який зумовлює необхідність скорочення обсягу програмного мінімуму у ВКК, є неоднаковий рівень знань першокурсників перед проведенням ВКК. Така нерівномірність, як показує багаторічний досвід, спонукає викладача до переважно середнього темпу роботи з метою запобігання демотивації у більш слабких студентів. Це, у свою чергу, потребує більших витрат часу і унеможливує збільшення обсягу фонетичного матеріалу. Оскільки необхідність скорочення обсягу фонетичного мінімуму є очевидною, вважаємо доцільним визначити *критерії*, що обумовлюють такі зміни.

При відборі фонетичного матеріалу ми обмежуємось лише кількісною оцінкою звукового, інтонаційного та теоретичного матеріалу, оскільки всі вищеназвані об'єкти повинні входити до фонетичного мінімуму. Це спонукає нас застосувати критерій *необхідності* та *достатності* змісту навчання в цілому або ж його мінімумів для досягнення цілей навчання. Критерій *посильності* та *доступності* означає урахування реальних можливостей студентів для засвоєння відібраного змісту навчання, зокрема фонетичного матеріалу. Це зумовлює відбір мінімального обсягу змісту навчання, який є необхідним та достатнім для реалізації поставлених цілей у конкретних умовах навчання та вивчення ІМ. Вважаємо необхідним при відборі навчального матеріалу враховувати рівень мовних знань першокурсників, здобутих на заняттях з ІМ під час навчання у середній школі. З метою відбору фонетичного матеріалу у методиці викладання ІМ прийнято користуватись критерієм *нормативності*. Зрозуміло, що у процесі навчання та вивчення ІМ ми орієнтуємось на вимовну норму, зафіксовану у словниках серії Duden (Aussprachewörterbuch). Проте при відборі нормативних варіантів, які пропонуються для опрацювання у ВКК, слід не забувати про критику таких занять, де навчають “стерильної” мови та вимови, які не мають нічого спільного з процесом реального спілкування. Це критичне зауваження спонукає нас включити до змісту ВКК інтонаційні моделі як нейтрального так і для емоційно забарвленого мовлення.

Висновки. У статті визначені компоненти змісту предмета навчання комунікативного ВКК, а саме тематичний, комунікативний та мовний мінімуми. Описана процедура відбору тем, проблемних питань та текстового матеріалу (тексти для аудіювання та тексти для читання), що входять до тематичного мінімуму; сфер спілкування, типових ситуацій, соціальних та особистісних ролей, вербалізованих комунікативних намірів, що входять до комунікативного мінімуму; теоретичного матеріалу, фонетичних одиниць, інтонаційних моделей та моделей ритму, що входять до фонетичного (мовного) мінімуму.

Перспективу дослідження вбачаємо у укладанні комунікативного вступного корективного курсу на основі відібраного навчального матеріалу.

Література

1. Бим И. Л. Методика обучения иностранным языкам как наука и проблемы школьного учебника (опыт системно-структурного описания) / И. Л. Бим. – М. : Рус. яз., 1977. – 288 с.
2. Бориско Н. Ф. Концепция учебно-методического комплекса для практической языковой подготовки учителей немецкого языка (на материале интенсивного обучения) : монография / Н. Ф. Бориско. – К. : Изд. центр КГЛУ, 1999. – 268 с.
3. Бориско Н. Ф. Теоретические основы создания учебно-методических комплексов для языковой межкультурной подготовки учителей иностранных языков (на материале интенсивного обучения немецкому языку) : дисс. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.02 / Бориско Н. Ф. – К., 2000. – 508 с.
4. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика : [учеб. пособие для студ. линг. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений] / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – 3-е изд., стер. – М. : Издательский центр “Академия”, 2004. – 336 с.
5. Дворжецька М. П. Навчальні матеріали з практичної фонетики англійської мови для студентів 1 курсу, спеціальність “Англійська мова” / М. П. Дворжецька, Ю. В. Парашук. – 3-те вид., випр. і доп. – Кіровоград : РВГ ІЦ КДПУ, 2003. – 180 с.
6. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
7. Ляховицкий М. В. Методика преподавания иностранных языков : учеб. пособие для филол. фак. вузов / М. В. Ляховицкий. – М. : Высшая школа, 1981. – 159 с.
8. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: курс лекцій : навч.-метод. посібник для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня “магістр” / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. ; за ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2011. – 344 с.
9. Borisko N. Curriculum für den sprachpraktischen Deutschunterricht an pädagogischen Fakultäten der Universitäten und pädagogischen Hochschulen / N. Borisko, W. Gutnik, M. Klimentjewa. – K. : Ленвіт, 2004. – 256 с.
10. Hirschfeld U. Phonotheke intensiv / U. Hirschfeld, K. Reinke, E. Stock. – Berlin ; München : Langenscheidt, 2007. – 176 S.